

*Мр Сања Радовановић, асистент
Правног факултета у Новом Саду*

МУЛТИМЕДИЈАЛНА ДЕЛА - однос са постојећим сродним објектима ауторскоправне заштите -

Сажетак: *Мултимедијална дела садрже у себи елементе које их чине засебном врстом креација, другачијом од традиционалних ауторских дела. Иако се поједини од тих елемената могу квалификовати као неко од већ постојећих облика стваралаштва, изузев интерактивности која је проистекла из техничко-технолошког напретка, они су обједињени на тај начин да се простом комбинацијом већ постојећих облика заштите традиционалних ауторских дела која постоје у сегментима мултимедије, не може у потпуности заштитити и мултимедијална целина. Другим речима, комбинацијом традиционалних форми изражавања ауторског дела са новим технологијама створен је нови облик стваралаштва односно комуникација који захтева адекватну заштиту. С тим у вези, у центру расправа на тему мултимедије је дилема да ли је постојећа заштита адекватна, или је потребно установити нову, sui generis заштиту. Стога се у овом раду настоји, упоређивањем мултимедијалног дела са сродним традиционалним ауторским делима, одговорити на ово питање.*

Кључне речи: *мултимедијална дела, књижевна дела, збирке, базе података, филмска дела, рачунарски програми, дигитализација, интерактивност, инверзно пројектовање, декомпилација, ауторска дела, слике, текст, звук.*

Увод

Премда мултимедија садржи у себи дела различите природе, она не представља прости скуп већ постојећих ауторских дела и других података. Саставни делови мултимедије интегрисани су и представљени на такав начин да јој дају потпуно нову вредност кроз нову форму изражавања која са већ постојећим има извесних сличности, али се не може ни једној од њих уподобити. Стога је неопходно упоредити новонастало дело са делима која улазе у његов састав и на тај начин указати да ли су и у којој мери одредбе о правној заштити појединих од њих применљиве на мултимедију.

Мултимедијална дела и књижевна дела

Под књижевним делима подразумевамо писани или изговорени текст. Другим речима, хомогени оригинални производ, створен од једног или више лица (у сваком случају, ограниченог броја лица), који је у основи намењен читању односно слушању. Књижевна дела морају да имају лични печат аутора који по дефиницији мора бити искључиво физичко лице. Стога су му призната и морална (неимовинска) и имовинска овлашћења.¹

Узимајући у обзир напред наведено, у контексту поређења са мултимедијалним делима, могу се истаћи бројне разлике.

Пре свега, мултимедијална дела нису превасходно намењена читању односно слушању. Она су обично намењена томе да буду приказивана и да се њихов садржај претражује односно намењена су активној комуникацији са корисницима.²

Надаље, мултимедијална дела немају стандардизовану трајну форму изражавања. С обзиром на то да је манипулација његовим садржајем правило у мултимедијалном делу, фиксација и трајност, бар у традиционалном смислу, су немогуће. Може постојати могућност за трајност форме сваки пут када се користи мултимедијално дело, али ни то не мора бити сваки пут. Оно што у мултимедијалном делу узима трајну форму јесте распоред тзв. алатки које кориснику стоје на располагању за манипулисање делом. Ипак, садржај дела који се добије не ужива трајну форму.

¹ В: С. Марковић: *Ауторско право и сродна права*; Службени гласник, Београд, 1999; стр. 131.

² В: I. Stamatoudi: *Copyright and Multimedia Works*; Cambridge University Press; Cambridge, 2002; стр. 64.

Мултимедијална дела нису језичка дела. Мултимедијална дела нису створена ни фиксирана у језичкој форми. За њихово стварање коришћен је бинарни код. Бинарни код чак не садржи ни сложене компјутерски језике какав је Cobol или Pascal. Бинарни код је неразумљив чак и за компјутерске експерте и стога остаје изван заштите вештачких језика.³

По својој природи, мултимедијална дела су сличнија збиркама него традиционалним књижевним делима. С обзиром на сложеност мултимедијалних дела, чак и када су она састављена углавном од текста, она пре представљају колективно дело. Но, и поред тога, недостају основне карактеристике традиционалних дела књижевности, као што су текст, стандардизована форма изражавања, итд.

Уз то, оригиналност садржаја је ретко присутна. Ако било каква оригиналност и постоји у класичном мултимедијалном делу, она се може односити само на начин како се материјал презентује. Оригиналност саставних делова, пак, се не може ценити јер они представљају предмет посебних права.

На крају, аутор мултимедијалног дела је врло ретко физичко лице. С обзиром на то да стварање једног таквог дела изискује много времена, материјалних средстава, али и људских ресурса, тешко је и замислити да аутор таквог дела буде једна особа. Поред тога, мултимедијално дело не може имати лични печат аутора и због тога што оно не представља креацију физичког лица већ је у великој мери условљен техничким могућностима компјутера. Штавише, мултимедијално дело се изражава у форми коју омогућава компјутер, а не коју бира аутор. У овој чињеници лежи оправданост додељивања само имовинских, а не и личних овлашћења аутору мултимедијалног дела.⁴

Мултимедијална дела и збирке

Збирка представља скуп већ постојећих ауторских и других података. «Уколико је њен аутор испољио своје индивидуалне стваралачке особености приликом избора, распореда и организације грађе од које се збирка састоји, она представља ауторско дело.»⁵ Иако и мултимедијално дело представља скуп већ постојећих дела, оно се не може а priori смат-

³ В: OTA Report: *Intellectual Property rights in an age of electronics and information*; US Congress; Office of Technology Assessment; Washington D.C.; 1986; стр. 78

⁴ В: I. Stamatoudi: *op.cit.*, стр. 64

⁵ Цитирано према: С. Марковић; *op.cit.*, стр. 142

рати збирком у традиционалном значењу. Суштина мултимедијалног дела јесте да она обухвата дела различите природе. Уз то, дела која улазе у састав мултимедије не морају уопште бити у категорији ауторских дела. Но, уколико испуњава законом прописане услове, мултимедијално дело се може сматрати збирком.

Надаље, традиционалне збирке су материјализоване на неком тврдом формату и приступа им се мануелно. Мултимедијална дела, пак, иако могу бити сачувана на неком off-line формату, настају и функционишу само у дигиталном окружењу. То значи да њихов садржај може бити предмет манипулисања, копирања и трансформисања много једноставније него што је то случај са збиркама.⁶

Мултимедија се од збирки разликује и према улози коју има творац дела. Избор и аранжман садржаја збирки је први и завршни акт њиховог аутора. Трећа лица не могу извршити било какве измене у избору, иначе се ради о повреди ауторског права. Код мултимедијалних дела је корисник онај који прави избор садржаја међу материјалом који му је понуђен на екрану. Корисник је једини који врши коначни избор и који га мења колико год он то хоће. Наравно, његов избор је ипак донекле ограничен претходним избором произвођача и могућим улазима. Дакле, произвођач мултимедије обезбеђује садржај и алатке којима се њим манипулише. Корисник, пак, интерактивно комуницира са делом.⁷

Мултимедијална дела и базе података

База података представља збирку засебних података, ауторских дела или других материјала уређених на систематичан или методичан начин, који су појединачно доступни електронским или другим путем.⁸ У нашем законодавству, следећи Директиву Европске Уније о правној заштити базе података из 1997. године⁹, први пут постаје предмет заштите сродним правима Законом о ауторском и сродним правима из 1998.¹⁰ Међутим, ус-

⁶ В: I. Stamatoudi: *op.cit.*, стр. 82-88

⁷ Међутим, традиционалне збирке или компилације могу узети мултимедијални формат, али се он не појављује као традиционални облик. Нпр. дигиталне енциклопедије које се продају у формату ЦД или ДВД или које се дистрибуирају путем интернета немају много тога заједничког са традиционалним енциклопедијама које се издају као књиге.

⁸ Чл. 136. Закона о ауторском и сродним правима, Службени лист Србије и Црне Горе, бр. 61/2004.

⁹ Текст Директиве види: <http://europa.eu.int>, 01. октобар 2006. године

¹⁰ Службени лист СРЈ, бр. 24/98. На овом месту треба нагласити да је база података предмет заштите сродним правом произвођача базе података ако не испуњава услове за

војено решење одступало је од Директиве утолико што се није инсистирало на томе да је она резултат значајних улагања произвођача у прибављању података, њиховој верификацији или одговарајућој презентацији.¹¹ Актуелни Закон, пак, пружа заштиту произвођачу базе података (физичком или правном лицу) сродним правом уколико је он у квалитативном односно квантитативном смислу учинио значајно улагање у прибављање, проверу или презентацију њеног садржаја.¹² Компјутерски програм који се користи за стварање и рад базе података није обухваћен овим видом заштите.¹³ Овакво одређење појма базе података јасно указује на то да се Директивом и релевантним одредбама нашег Закона не пружа *sui generis* заштита бази података као оригиналној духовној творевини већ се она, као резултат привредне активности, штити од нелојалне конкуренције.¹⁴

Полазећи од појма базе података који је дат у одредбама Директиве и у нашем Закону, чини се да *sui generis* заштита може обухватити и мултимедију као производ или услугу који комбинује текст, звук, слику (фиксирану или покретну), компјутерски програм и остале податке.¹⁵ Када су у питању упрошћене форме мултимедије, тзв. прва генерација мултимедијалних дела, *sui generis* заштита базе података може се у знатном обиму применити и на мултимедију. Но, савремена мултимедија је више од комбинације различитих дела која су систематично и методички уређена тако да се сваком од њих може појединачно приступити. Тиме се и примена позитивноправних одредби о заштити која се пружа произвођачу базе података показује као недовољна.

Наиме, елементи који појмовно одређују базу података и мултимедију у великој мери се поклапају: различита ауторска дела или други материјали, систематично и методички уређена, и могућност појединачног приступа сваком од њих. Међутим, комуникација корисника са делом (интерактивност) као дистинктивно обележје мултимедије на савременом нивоу техничко-технолошког развоја превазилази једностранни приступ информацијама који је омогућен корисницима базе података.

ауторскоправну заштиту као ауторско дело збирке јер није оригинална. Уколико база података представља збирку у ауторскоправном смислу, ужива ауторскоправну заштиту.

¹¹ В: С. Марковић; *op.cit.*, стр. 337; као и чл. 7. ст. 1. Директиве

¹² Чл. 137. Закона о ауторском и сродним правима

¹³ Чл. 136. ст. 2. Закона о ауторском и сродним правима

¹⁴ В: С. Марковић; *op.cit.* стр. 337

¹⁵ В: I. Stamatoudi; *op.cit.*, стр. 20

Ако се изузме дигитализација, као неопходни услов интерактивности код мултимедије,¹⁶ а која је обухваћена и појмом базе података, разлика која се тиче приступа информацијама и даље постоји.¹⁷

Код мултимедијалних дела постоје два модела којим су она организована односно којима се корисници упознају са његовим садржајем. Првим је омогућен приступ било појединачним подацима садржаним у делу, било подацима који стоје у вези са неким другим, у зависности од команде коју корисник бира. С обзиром на то да се ради о упрошћеном нивоу интерактивности, правна заштита базе података може се проширити и на мултимедијална дела створена на овај начин.¹⁸

Други модел се односи на случајеве када су информације садржане у делу међусобно тако интегрисане да појединачни приступ свакој од њих није могућ.¹⁹ С обзиром на то, ни одредбе о правној заштити базе података се не могу аналогно применити. Наиме, адекватна заштита мултимедијалног дела организованог на овај начин требало би да обухвати дело као целину састављену од већ постојећих дела, услуга и другог материјала, али повезаних тако да мултимедији дају нову вредност, већу од збира вредности њених саставних делова.²⁰ Имајући у виду наведену карактеристике, оно се, заправо, више приближава филмским односно аудио-визуелним делима.²¹

Мултимедијална дела и филмска дела

Филмско односно аудиовизуелно дело представља синтезу различитих облика стваралаштва (књижевност, ликовна уметност, музика)²² са

¹⁶ В: С. Радовановић; *Мултимедијална дела – појам и правна заштита*; Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, бр. 3/2005; стр. 172 и тамо наведену литературу

¹⁷ В: S. Beutler; *The Protection of multimedia products through the European Community's Directive on the legal protection of databases*; 1996. Ent LR 317; стр. 323

¹⁸ Иако код мултимедије постоји и додатна могућност да се приступа подацима који су међусобно повезани, не постоји практични проблем у вези са заштитом јер је заштићен податак којем се појединачно приступа, заштићена је и целина састављена од тих података.

¹⁹ В: I. Stamatoudi, *op. cit.* стр. 98

²⁰ В: I. Stamatoudi, *op. cit.* стр. 101; G. Schricker (ed.); *Urheberrecht auf dem Weg zur Informationsgesellschaft*; Nomos; Baden-Baden; 1997; стр. 41

²¹ Термин аудиовизуелна дела је у све чешћој употреби у упоредном праву, премда има исто значење као и филмска дела, али се тиме жели истаћи да ауторскоправна заштита обухвата све духовне творевине изражене кроз форму покретних слика, а не само традиционална кинематографска дела.

²² В: С. Марковић, *op. cit.* стр. 133

којима се јавност упознаје визуелним путем, кроз форму покретних слика. С обзиром на то да је по својој природи сложено, у његовом настајању учествује више субјеката са значајним новчаним улагањима. Стога се у ауторскоправном законодавству правна заштита филмских дела регулише на посебан начин.²³

Поређењем појмова филмског односно мултимедијалног дела могу се уочити бројне сличности. Међутим, из анализе елемената које чине појам филмских односно мултимедијалних дела проистичу бројне разлике.

Пре свега, за разлику од филмских дела, код мултимедије доминантни елементи су текст и слика. Покретне слике могу чинити поједине фрагменте, али не у довољној мери да би се сматрало аудиовизуелним делом.

Уз то, мултимедијално дело није намењено првенствено чулу вида шире јавности већ читању, гледању и слушању од стране појединца који са делом активно комуницира. Потоње претпоставља интерактивност као дистинктивно обележје мултимедије, а која код филмских дела не постоји. То чини корисника мултимедијалног дела активним, док је филмска публика пасивни конзумент духовне творевине.²⁴

Иако и у настајању филмских и мултимедијалних дела учествује више лица, њихови доприноси су различите природе. Тако, творац или уредник мултимедијалног дела²⁵ одабира који материјал и на који начин ће бити комбинован у јединственом делу. С друге стране, режисер непосредно усмерава рад глумачког тима, одређује на који начин ће се одређени текст и емоције представити код појединих улога односно који се ефекат жели постићи глумачким перформансом. Стога филмско дело носи лични печат режисера док је мултимедија дело знатно нижег степена креативности. У том смислу и права која проистичу из ових дела се битно разликују за једног односно другог субјекта.

Имајући у виду наведено, аналогна примена одредби о правној заштити филмског стваралаштва на мултимедијална дела била би само делимично могућа.

²³ Посебне одредбе односе се на питање ауторства и на уговоре којима се уступају овлашћења на коришћење филмског дела. В: чл. 11; чл. 86-92. Закона о ауторском праву и сродним правима

²⁴ F. Koch; *Urheberrechts für Multimedia – Anwendungen*; GRUR 459 (1995); стр. 463

²⁵ В: С. Радовановић; *op. cit.* стр. 177

Мултимедијална дела и рачунарски програми

Будући да рачунарски програми чине саставни део мултимедије, неспорно је да је она у том сегменту заштићена ауторским правом. Међутим, поставља се питање да ли је могуће ауторскоправну заштиту рачунарског програма проширити на мултимедијално дело у целини.

Рачунарски програм представља «низ инструкција које су, по њиховом фиксирању на неки, за машину читљиви, материјални носач, способне да на машину за обраду података делују тако, да она изрази, изведе или постигне одређену функцију или задатак или резултат».²⁶ Иако је на нивоу Европске Уније усвојена концепција ауторскоправне заштите рачунарског програма,²⁷ као литерарног дела у смислу Бернске Конвенције,²⁸ у упоредном и домаћем законодавству прописано је низ специјалних одредби које се на њих односе.²⁹ Стога ће на овом месту бити анализирана само могућност примене ових посебних аспеката ауторскоправне заштите компјутерских програма на заштиту мултимедијалних дела.

Пре свега, једно од суштинских карактеристика рачунарских програма јесте могућност инверзног пројектовања.³⁰ Уопштено, инверзно пројектовање је поступак у којем се објектни код програма конвертује у много читљивију и разумљивију верзију, као што је изворни код.³¹ Ова конверзија омогућава кориснику да разуме како програм ради односно да издвоји идеју од форме и да је касније употреби за нови, али не исти програм или да направи декомпилацију програма који је компатибилан са другим, већ постојећим програмом.³² Инверзно пројектовање и декомпилација дозвољени су само када је реч о неопходности постизања интероперабилности рачунарских програма³³ и с обзиром на то да су они својствени искључиво

²⁶ Цитирано према: С. Марковић; *op.cit.*, стр. 135; а према: *WIPO: Модел прописа за заштиту рачунарског софтвера*, Industrial Property 1977; стр. 265.

²⁷ Директива Савета Европске Заједнице о правној заштити компјутерских програма од 4. маја 1991. Текст Директиве види у: В. Тодоровић; *Међународни уговори – Интелектуална и друга добра*; књига 7, том I; Службени гласник, Београд; 2000; стр. 187-195

²⁸ Бернска Конвенција за заштиту књижевних и уметничких дела од 9. септембра 1886, новелирана у Паризу 4. маја 1896; у Берлину 13. новембра 1908; у Берну 20. марта 1914; у Риму 2. јуна 1928; у Брислу 26. јуна 1948; у Стокхолму 14. јула 1967. и у Паризу 24. јула 1971. Текст Конвенције види у: В. Тодоровић; *op.cit.*, стр. 53-85

²⁹ Чл. 20. ст. 4; чл. 24; чл. 39; чл. 45. ст. 3; чл. 46; чл. 93. ст. 3; чл. 96. ст. 4. Закона о ауторском праву и сродним правима.

³⁰ Енглески *reverse engineering*

³¹ В: Р. Torremans, J. Holyoak; *Holyoak and Torremans' intellectual property law*; друго издање; Butterworths, London, Dublin, Edinburgh; 1998; стр. 504

³² В: I. Stamatoudi, *op. cit.* стр. 157

³³ Чл. 46. Закона о ауторском праву и сродним правима

њима, на мултимедију се могу применити само у делу који се односи на програм који је у њу инкорпорисан, а никако на само дело. Разлог томе налази се у природи мултимедијалног дела. С једне стране, својеврсну комбинацију звука, текста и слике у мултимедији није могуће инверзно пројектовати, а с друге стране, интероперабилност се никада не јавља као услов за коришћење једног мултимедијалног дела.

Поред тога, лице које је на законит начин прибавило примерак рачунарског програма може, ради сопственог уобичајеног наменског коришћења, да смешта програм у меморију рачунара и пушта у рад, отклања грешке у програму и врши друге неопходне измене у њему које су у складу са његовом сврхом, уколико уговором није другачије одређено, као и да начини резервни примерак програма на трајном телесном носачу.³⁴ Ова овлашћења призната легалном кориснику рачунарског програма предвиђена су с обзиром на то да су рачунарски програми углавном средства рада. Будући да мултимедијална дела немају ту намену, ограничења ауторског права у наведеном обиму не могу бити оправдана, те би се радње адаптације, корекције и умножавања сматрале повредом.³⁵

Из наведеног проистиче да, иако је рачунарски програм неопходан у настајању мултимедијалног дела, специјалне одредбе које се односе на њихову заштиту не могу се применити на потоње.

Закључак

С обзиром на то да је мултимедијално дело производ који интегрише у једном медијуму, у дигиталној форми, текст, звук, слику (фиксирану или покретну), компјутерски програм и остале податке, карактеристике појединих ауторских дела и другог материјала садржаног у мултимедији опредељују у великој мери и његову природу. Међутим, дигитализација и интерактивност као динстиктивна обележја савремене мултимедије чине ову форму изражавања битно другачијом. У том смислу, ни одредбе о правној заштити већ постојећих облика стваралаштва не могу се а priori применити на мултимедијална дела.

Упоређивање мултимедијалних дела са постојећим сродним објектима ауторскоправне заштите имало је за циљ да ослика у којим сегментима су они изједначени односно шта је то што их разликује и тиме издваја од

³⁴ Чл. 46. Закона о ауторском праву и сродним правима

³⁵ В. I. Stamatoudi, *op. cit.* стр. 159

постојећих форми изражавања које већ представљају објекат заштите ауторским или сродним правом.

Из анализираног проистиче да се одредбе које се односе на књижевна дела, збирке и рачунарске програме у најмањој мери могу применити на мултимедијална дела. С друге стране, пак, одредбе о правној заштити базе података и филмских дела могле би се применити на прву генерацију мултимедије. Но, будући да је у савременом техничко-технолошком окружењу она већ превазиђена форма изражавања, произлази да се мултимедијално дело у целини не може заштити ни једном од постојећих категорија.

*Sanja Radovanović, Ph.D, Assistant
Novi Sad School of Law*

Multimedia Works – Comparison to Existing Works

Abstract

In this paper were discussed similarities between multimedia and existing works: literary works, compilations, databases, audiovisual works and computer programs. Amongst the five categories of copyright works that were examined, three categories can immediately be excluded as candidates for accommodating multimedia products. These are traditional literary works, compilations and computer programs.

Even first two categories mainly comprising text, or text and images in the case of compilations, interactivity is a notion which is alien to them.

In relation to computer programs, only similarity they possess to multimedia is the fact they constitute a part of them. In the other words, computer programs are technical base of multimedia.

As regards databases and audiovisual works, there is nothing to exclude the possibility of multimedia qualifying as either films or databases as long as they possess the necessary characteristics of one of these categories of work. This might often be the case with multimedia of the first generation. That is explained on the basis that advanced multimedia works are more complex. They are essentially hybrid works that cut across many categories of works and are not capable of being fitted into any of the existing categories of copyright works.